

Sygn. akt III CZ 19/19

POSTANOWIENIE

Dnia 27 sierpnia 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Małgorzata Manowska (przewodniczący)

SSN Tomasz Szanciło (sprawozdawca)

SSN Kamil Zaradkiewicz

w sprawie z powództwa F. S.

przeciwko U. P.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 27 sierpnia 2019 r.,

zażalenia powoda

na postanowienie Sądu Apelacyjnego w (...)

z dnia 21 marca 2019 r., sygn. akt I ACa (...),

I. oddala zażalenie;

II. zasądza od F. S. na rzecz U. P. kwotę 12.500 zł (dwanaście tysięcy pięćset złotych) tytułem zwrotu kosztów postępowania zażaleniowego.

UZASADNIENIE

Postanowieniem z dnia 21 marca 2019 r. Sąd Apelacyjny w (...) odrzucił skargę kasacyjną powoda F. S. od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...) z dnia 9 listopada 2015 r., w sprawie przeciwko U. A. P. o zapłatę.

Sąd ten wskazał, że powód uiszczył częściowo opłatę od skargi kasacyjnej (40.000 zł), zaś co do jej pozostałej części uzyskał zwolnienie od kosztów sądowych. Na skutek inicjatywy pozwanej Sąd Apelacyjny zarządził dochodzenie

celem ustalenia majątku powoda, w wyniku czego postanowieniem z dnia 3 listopada 2016 r. cofnął udzielone powodowi częściowe zwolnienie od kosztów sądowych. Następnie – wobec nieuiszczenia pozostałej części opłaty – Sąd Apelacyjny postanowieniem z dnia 11 stycznia 2017 r. odrzucił wniosek powoda o zwolnienie od nieuiszczonej części opłaty od skargi kasacyjnej i odrzucił skargę. Jednak postanowieniem z dnia 13 kwietnia 2017 r. Sąd Najwyższy uchylił to postanowienie, wskazując, iż Sąd Apelacyjny zaniechał kontroli wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych pod kątem przesłanek określonych w art. 102 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (aktualnie: t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 785 ze zm.; dalej: u.k.s.c.) podczas gdy wniosek powoda nie obejmował danych, o jakich mowa w tym przepisie i ograniczał się do polemiki z przesłankami cofnięcia zwolnienia od kosztów. Zbadanie tych danych winno poprzedzać ocenę, czy wniosek powoda jest wnioskiem ponownym, a jeśli tak – to czy oparto go na tych samych okolicznościach, które stanowiły uzasadnienie poprzedniego, wcześniej oddalonego wniosku.

Postanowieniem z dnia 8 grudnia 2017 r. Sąd Apelacyjny oddalił wniosek powoda o zwolnienie od opłaty od skargi kasacyjnej. W terminie otwartym do uiszczenia opłaty powód, reprezentowany w całym postępowaniu przez fachowego pełnomocnika, zgłosił kolejny wniosek o zwolnienie go od żądanej opłaty, nie dołączając do wniosku oświadczenia o stanie rodzinnym i majątkowym, o jakim mowa w art. 102 ust. 2 u.k.s.c. Wniosek został przez Sąd Apelacyjny potraktowany jako ponowny i odrzucony. Powód w terminie otwartym do uiszczenia brakującej części opłaty od skargi kasacyjnej wniósł o zwolnienie go od kosztów w tym zakresie, ponownie nie dołączając do wniosku wskazanego oświadczenia. Postanowieniem z dnia 9 marca 2018 r. Sąd Apelacyjny odrzucił wniosek powoda o zwolnienie od kosztów sądowych, traktując go jako ponowny i w tym samym postanowieniu odrzucił skargę kasacyjną jako nieopłaconą.

Wskutek zażalenia powoda na powyższe postanowienie Sąd Najwyższy, postanowieniem z dnia 19 października 2018 r. (sygn. akt III CZ 40/18), uchylił to orzeczenie i przekazał sprawę Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania. Sąd Najwyższy wskazał, że do wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych,

zgłoszonego przez stronę, która jest reprezentowana przez adwokata lub radcę prawnego, ma zastosowanie art. 102 ust. 4 u.k.s.c. Dwa ostatnie wnioski powoda były niekompletne, a aby wniosek mógł być zakwalifikowany jako ponowny, musi on być kompletny. Odrzucenie skargi kasacyjnej było więc przedwczesne.

Rozpoznając sprawę po raz kolejny, Sąd Apelacyjny zważył, że na etapie postępowania, bezpośrednio poprzedzającym wydanie postanowienia z dnia 21 marca 2019 r., doszło do zwrotu wniosków powoda o zwolnienie od kosztów sądowych w zakresie tej części opłaty od skargi kasacyjnej, którą był zobowiązany zapłacić, gdyż nie dołączono oświadczenia, o jakim mowa w art. 102 ust. 2 u.k.s.c. Doręczenie pełnomocnikowi zarządzenia o zwrocie wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych jest informacją o obowiązku fiskalnym, mającą podobny charakter procesowy, jak doręczenie pełnomocnikowi, czy samej stronie wezwania o opłatę. W razie zwrotu wniosku o zwolnienie od kosztów, podobnie jak w razie jego oddalenia lub odrzucenia, termin do uiszczenia opłaty zaczyna biec ponownie od daty doręczenia zarządzenia przewodniczącego w tym przedmiocie.

Zażalenie na powyższe postanowienie w całości wniósł powód, zarzucając naruszenie:

1) art. 398⁶ § 2 k.p.c. w zw. z art. 102 ust. 4 u.k.s.c. w zw. art. 130 § 1 k.p.c. oraz w zw. z art. 112 ust. 3 u.k.s.c. poprzez przyjęcie, że skarga kasacyjna powoda podlegała odrzuceniu z uwagi na brak uiszczenia w terminie wymaganej opłaty sądowej, podczas gdy Sąd Apelacyjny zaniechał wezwania powoda do uiszczenia brakującej części opłaty od skargi kasacyjnej pomimo obowiązku wynikającego z art. 102 ust. 4 u.k.s.c. w zw. z art. 130 § 1 k.p.c., po doręczeniu pełnomocnikowi powoda zarządzenia z dnia 20 lutego 2019 r. o zwrocie wniosków powoda z dnia 12 stycznia 2018 r. i 22 lutego 2018 r. o zwolnienie od opłaty sądowej od skargi kasacyjnej;

2) art. 398⁶ § 2 k.p.c. w zw. z art. 102 ust. 1 u.k.s.c. poprzez przyjęcie, że skarga kasacyjna powoda podlegała odrzuceniu z uwagi na brak uiszczenia w terminie wymaganej opłaty sądowej, podczas gdy powód w dniu 30 grudnia 2016 r. złożył wniosek o częściowe zwolnienie go od obowiązku ponoszenia opłaty od skargi kasacyjnej w wysokości ponad 40.000 zł, który to wniosek został

bezzasadnie oddalony przez Sąd Apelacyjny postanowieniem z dnia 8 grudnia 2017 r.

Mając na względzie powyższe zarzuty, powód wniósł o uchylenie zaskarżonego postanowienia i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w (...), na podstawie art. 380 w zw. z art. 394¹ § 3 w zw. z art. 391 § 1 w zw. z art. 398²¹ k.p.c., objęcie badaniem przez Sąd Najwyższy postanowienia Sądu Apelacyjnego z dnia 8 grudnia 2017 r., na mocy którego oddalono ponowny wniosek powoda o częściowe zwolnienie od obowiązku ponoszenia opłaty od skargi kasacyjnej do wysokości 60.000 zł i uchylenie tego postanowienia, a także o zasądzenie kosztów postępowania zażaleniowego według norm przepisanych.

W odpowiedzi na zażalenie pozwana wniosła o jego oddalenie w całości i zasądzenie od powoda kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu zażaleniowym.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W kontekście zażalenia podstawowym zagadnieniem było określenie skutków zwrotu wniosku strony o zwolnienie od kosztów sądowych na podstawie art. 102 ust. 4 u.k.s.c., a więc w sytuacji, gdy taki wniosek zostaje złożony przez stronę reprezentowaną przez adwokata lub radcę prawnego bez dołączenia oświadczenia obejmującego szczegółowe dane o stanie rodzinnym, majątku, dochodach i źródłach utrzymania osoby ubiegającej się o zwolnienie od kosztów. Taki wniosek przewodniczący zwraca bez wzywania o uzupełnienie jego braków formalnych.

Przewodniczący w Sądzie Apelacyjnych wydał zarządzenie w tym przedmiocie w dniu 20 lutego 2019 r., a następnie skarga kasacyjna skarżącego została odrzucona, z uwagi na upływ terminu, o którym mowa w art. 112 ust. 3 u.k.s.c. Zgodnie z tym przepisem przewodniczący nie wzywa strony do opłacenia złożonego pisma, jeżeli pismo podlegające opłacie w wysokości stałej lub stosunkowej obliczonej od wskazanej przez stronę wartości przedmiotu sporu lub wartości przedmiotu zaskarżenia, zostało wniesione przez adwokata, radcę prawnego lub rzecznika patentowego, a wniosek o zwolnienie od kosztów

sądowych złożony przed upływem terminu do opłacenia pisma został oddalony – tygodniowy termin do opłacenia pisma biegnie wówczas od dnia doręczenia stronie postanowienia, a gdy postanowienie zostało wydane na posiedzeniu jawnym – od dnia jego ogłoszenia (odpowiednio – sądu pierwszej lub drugiej instancji).

W orzecznictwie został wyrażony pogląd, że w razie zwrotu – na podstawie art. 102 ust. 4 u.k.s.c. – wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych, zgłoszonego po wezwaniu do uiszczenia opłaty od sprzeciwu od wyroku zaocznego, przewodniczący wzywa ponownie do opłacenia sprzeciwu na podstawie art. 130 § 1 k.p.c., gdyż w art. 112 u.k.s.c. nie określono trybu postępowania w przedmiocie uzupełnienia braków fiskalnych pisma w przypadku zwrotu wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych. Ponieważ art. 8 u.k.s.c. odsyła, w kwestiach nieuregulowanych tą ustawą, do przepisów kodeksu postępowania cywilnego, ma zastosowanie art. 130 § 1 k.p.c., a ogólną zasadą wynikającą z tego przepisu jest uiszczenie należnych opłat na wezwanie w terminie tygodniowym (uchwała SN z dnia 27 marca 2014 r., III CZP 133/13, OSNC 2015, nr 1, poz. 4).

Bezspornie, regulacja zawarta w art. 112 ust. 3 u.k.s.c. ma wyjątkowy charakter, a zatem powinna być ściśle wykładana. Oczywiście jest, że w razie wniesienia przez stronę zastępowaną przez radcę prawnego (adwokata, rzecznika patentowego) skargi kasacyjnej, od której – stosownie do wskazanej wartości przedmiotu zaskarżenia – pobiera się opłatę stałą lub stosunkową, sąd drugiej instancji, po doręczeniu postanowienia oddalającego w całości lub w części wniosek o zwolnienie skarżącego od kosztów sądowych oraz bezskutecznym upływie terminu przewidzianego w tym przepisie, odrzuca skargę kasacyjną na podstawie art. 398⁶ § 2 k.p.c. (zob. uchwałę składu 7 sędziów SN – zasada prawna z dnia 16 marca 2017 r., III CZP 82/16, OSNC 2017, nr 7-8, poz. 75). Natomiast w postanowieniu Sądu Najwyższego z dnia 19 października 2016 r. (V CZ 64/16, niepubl.) niejako pośrednio zaakceptowano pogląd, że po zwrocie wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych na podstawie art. 102 ust. 4 u.k.s.c. należy wezwać stronę, zastąpioną przez profesjonalnego pełnomocnika, do uiszczenia opłaty, a termin dokonania tej czynności zaczyna bieg z chwilą doręczenia tego wezwania. W orzecznictwie przyjmuje się ponadto, że sankcji związanej z rygoryzmem procesowym nie można domniemywać, stąd powinna być ona

sformułowana jasno i wyraźnie (zob. np. uchwałę SN z dnia 28 listopada 2006 r., III CZP 98/06, OSNC 2007, nr 9, poz. 131; postanowienia SN: z dnia 14 listopada 2002 r., III RN 73/02, niepubl. i z dnia 9 sierpnia 2016 r., II CZ 78/16, niepubl.).

Jak jednak wynika z art. 130 § 2 zd. 2 k.p.c., pismo zwrócone nie wywołuje żadnych skutków, jakie ustawa wiąże z wniesieniem pisma procesowego do sądu. Taki skutek wywołuje zatem zarządzenie wydane w trybie art. 102 ust. 4 u.k.s.c., co zostało pominięte w powyższych judykatach. Istotne jest bowiem to, czy pełnomocnik został wezwany do uiszczenia opłaty od pisma procesowego. Regulacja określona w art. 112 ust. 2 i 3 u.k.s.c. nie ma zastosowania w przypadku zwrotu wniosku na podstawie art. 102 ust. 4 u.k.s.c., mając na uwadze w szczególności literalne brzmienie tego artykułu, jak również to, że wyjątków nie można interpretować w sposób rozszerzający. Nie może mieć więc zastosowania w omawianej sytuacji sankcja w postaci odrzucenia pisma procesowego, określona w tym przepisie. Nie oznacza to jednak niemożności zastosowania sankcji odrzucenia środka zaskarżenia na podstawie art. 370 lub 373 k.p.c.

Nie ma zatem uzasadnienia pogląd, że zwrot wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych powoduje, iż profesjonalny pełnomocnik strony powinien zostać wezwany do uiszczenia opłaty od pisma procesowego. Takie stanowisko nie ma uzasadnienia w przepisach prawa, jak również mogło prowadzić do sytuacji, w której strona, nadużywając uprawnień procesowych, składałaby kolejne wnioski o zwolnienie od kosztów sądowych, nie załączając oświadczenia, o którym mowa w art. 102 ust. 2 u.k.s.c., aby przedłużać postępowanie. Zwrot wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych stwarza sytuację, jakby wniosek w ogóle nie został złożony (o takim skutku powinna zostać poinformowana strona, która nie jest reprezentowana przez profesjonalnego pełnomocnika). Jeżeli zatem po wezwaniu profesjonalnego pełnomocnika do uiszczenia opłaty od środka zaskarżenia strona (jej pełnomocnik) – w terminie otwartym do jej uiszczenia – złoży wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych, a następnie ten wniosek zostanie zwrócony na podstawie art. 102 ust. 4 u.k.s.c., to wniosek nie wywołuje żadnych skutków prawnych i zachodzą podstawy do odrzucenia środka zaskarżenia z uwagi na nieuiszczenie opłaty od niego. Jeżeli natomiast pełnomocnik nie był wzywany do uiszczenia opłaty od środka zaskarżenia, np. z uwagi na zgłoszenie – w piśmie

procesowym zawierającym środek zaskarżenia – wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych, po zwrocie tego wniosku przewodniczący powinien wydać zarządzenie wzywające do uiszczenia opłaty od środka zaskarżenia. Ponieważ w niniejszej sprawie takie wezwanie miało miejsce, zwrot kolejnych wniosków powoda o zwolnienie od kosztów sądowych w zakresie opłaty od skargi kasacyjnej nie wywołał skutku w postaci obowiązku kolejnych wezwań jego pełnomocnika do uiszczenia tej opłaty.

O ile skreślenie przez ustawodawcę art. 130² § 3 k.p.c., będącego podstawą odrzucenia nieopłaconego środka odwoławczego lub środka zaskarżenia sporządzonego przez profesjonalnego pełnomocnika, spowodowało, że w obecnym stanie prawnym brak jest przepisu, który przewidywałby negatywne dla strony konsekwencje wniesienia przez takiego pełnomocnika nieopłaconego środka odwoławczego lub środka zaskarżenia, i nie istnieje możliwość odrzucenia takiego środka *a limine* bez procedury naprawczej, a jedyny wyjątek od tej zasady wprowadza art. 112 u.k.s.c., to w omawianej sytuacji zostaje wszczęta procedura naprawcza (pełnomocnik zostaje wezwany do uiszczenia stosownej opłaty). Jak wskazano, nie ma uzasadnienia kolejne wzywaniu do uiszczenia opłaty, jeżeli nie nastąpiło zdarzenie, które spowodowałoby konieczność takiego wezwania.

Niezależnie od powyższego, zażalenie było niezasadne również z innej przyczyny. Powód wniósł w skardze kasacyjnej o zwolnienie go od kosztów sądowych – opłaty od skargi kasacyjnej w całości, ale ten wniosek został zwrócony zarządzeniem przewodniczącego z dnia 17 marca 2016 r. – na podstawie art. 102 ust. 4 u.k.s.c. (k. 881). Zarządzeniem z tego samego dnia pełnomocnik powoda został wezwany m.in. do uiszczenia opłaty sądowej od skargi w kwocie 100.000 zł (k. 882), w odpowiedzi na co pełnomocnik powoda wniósł (pismem z dnia 18 kwietnia 2016 r.) ponowny wniosek o zwolnienie powoda od kosztów sądowych w postaci opłaty od skargi kasacyjnej, załączając tym razem oświadczenie, o którym mowa w art. 102 ust. 2 u.k.s.c. Po wezwaniu pełnomocnika do złożenia stosownych dokumentów wykazujących sytuację finansową strony, postanowieniem z dnia 20 czerwca 2016 r. wniosek został oddalony w całości, a po doręczeniu odpisu postanowienia pełnomocnik powoda złożył kolejny wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych w postaci opłaty od skargi kasacyjnej.

Ostatecznie, postanowieniem z dnia 26 lipca 2016 r., powód został zwolniony od opłaty sądowej od skargi kasacyjnej ponad 40.000 zł (k. 949). Odpis tego postanowienia został doręczony pełnomocnikowi powoda w dniu 16 sierpnia 2016 r. (k. 952), przy czym w tygodniowym terminie nie została uiszczona opłata w części, od której powód nie został zwolniony. Już wówczas skarga kasacyjna powinna zatem być odrzucona na podstawie art. 112 ust. 3 u.k.s.c., gdyż szczególna regulacja przewidziana w tym przepisie dotyczy oddalenia wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych zarówno w całości, jak i w części (zob. np. postanowienie SN z dnia 9 listopada 2011 r., II CZ 88/11, niepubl.). Dalsze postępowanie Sądu Apelacyjnego w przedmiocie cofnięcia częściowego zwolnienia od kosztów sądowych było zatem bezprzedmiotowe, zaś wezwanie z dnia 30 listopada 2016 r. do uiszczenia opłaty od skargi kasacyjnej w kwocie 60.000 zł – w terminie tygodnia, pod rygorem odrzucenia skargi (k. 1127, 1129) – bezskuteczne.

Mając powyższe na względzie, na podstawie art. 398¹⁴ w zw. z art. 394¹ § 2 i 3 k.p.c., orzeczono jak w sentencji postanowienia.

aj